

Razvoj likovnosti u predškolskoj dobi

Fišer, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:591210>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-02**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

NIKOLINA FIŠER
DIPLOMSKI RAD
RAZVOJ LIKOVNOSTI U PREDŠKOLSKOJ
DOBI

Zagreb, rujan 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
Zagreb

PREDMET: Istraživanje dječjeg likovnog stvaranja

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Nikolina Fišer

Tema diplomskog rada: Razvoj likovnosti u predškolskoj dobi

Mentor: izv.prof.art. Antonija Balić

IZJAVA

U kojem ja, Nikolina Fišer, potvrđujem da sam diplomski rad pod naslovom Razvoj likovnosti u predškolskoj dobi osmislila samostalno, uz mentorstvo prof.dr.art. Antonije Balić. Svi dijelovi rada, nalazi ili vizije koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

ZAHVALA

Zahvaljujem svim profesoricama i profesorima Učiteljskog fakulteta koji su mi pomogli da uspješno ispunim sve svoje studentske dužnosti. Posebno zahvaljujem prof. dr.art. Antoniji Balić koja mi je pristala biti mentorica prilikom izrade diplomskog rada. Hvala na savjetima i podijeljenom iskustvu tijekom studiranja te pri pisanju diplomskog rada.

Hvala mojim kolegama, koji su mi učinili ovaj studentski život zabavnim, premda nas je Covid u mnogočemu zakinuo, opet smo djelili muke i brige studiranja i preko Zoom-a

Hvala mom I. na poticanju na rad onda kada sam imala najmanje volje, podizanju morala u trenucima kada je to bilo najpotrebnije.

Hvala mojoj M. na podršci i pomoći tijekom cijelog studiranja.

Hvala mojim roditeljima, posebno mojoj mami Zokici na pružanju beskonačnoj podrške, poticaju i motivacije tijekom cijelog studiranja.

Najveću zaslugu dajem sama sebi na motivaciji koja me gurala, vjeru u sebe u teškim momentima tijekom studiranja i rada, usponima i padovima koje sam prevladala.

SAŽETAK

Ovaj rad bavi se temom „Razvoj likovnosti u predškolskoj dobi“. Na početku govori o utjecaju umjetnosti na djecu od početka jasličke dobi do završetka vrtića predškolske dobi. Djeca putem likovnog izražavanja zadovoljavaju svoje psihološke potrebe, oslobađaju se frustracije i stresa, slikom pričaju svoju priču, prenose doživljaje, uzbuđenja i emocije. Za razvoj dječje kreativnosti i likovnih sposobnosti vrlo je važan utjecaj odgojitelja, koji omogućuje bogatstvo motivacijskih poticaja i djeci dopušta slobodu, uvažava njihove interese, mogućnosti te svojim postupcima ne ometaju, nego razvijaju dječju kreativnost. Značaj dječjih crteža je velik jer se na taj način djeca samostalno izražavaju, istražuju, rješavaju likovne probleme i daju nove vizualne forme idejama te promatranjima. Poticanju razvoja likovnih sposobnosti i koji su najvažniji uvjeti za razvoj likovnih sposobnosti. Izdvaja se uloga odgojitelja i odraslih osoba na djetetovu usredotočenost, dostupnost likovnog materijala te o razgovoru djetetovom likovnom produktu.

Ključne riječi: djeca, kreativnost, odgojitelji, izražavanje

SUMMARY

This thesis deals with the topic "Development of art in preschool age". At the beginning, it talks about the influence of art to children from the beginning of the nursery age until the end of the preschool age. Children through artistic expression expand their psychological needs, get rid of frustration and stress, tell their story using the pictures, convey experiences, excitement and emotions. For children's development of creativity and artistic abilities, the teacher's influence is very important, which makes wealth possible motivational incentives and allows children freedom, respects their interests, possibilities and does not interfere with their actions, but rather develops children's creativity. The significance of children's drawings is great because in this way children express themselves independently, explore, solve artistic problems and give new visual forms to ideas and observations. Encouraging the development of artistic abilities and what are the most important conditions for the development of artistic abilities. The role of educators and adults on the child's concentration, the availability of art materials and the child's conversation is emphasized art product.

Key words: children, creativity, educators, expression

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	KREATIVNOST	2
2.1.	<i>Pojam kreativnosti</i>	2
2.2.	<i>Vrste kreativnosti</i>	3
2.3.	<i>Utjecaj okoline na razvoj kreativnosti</i>	5
3.	RAZVOJ LIKOVNIH SPOSOBNOSTI	8
3.1.	<i>Faza šatanja : uživanje u pokretu (1,5 godina do 3 godine)</i>	8
3.2.	<i>Faza slučajne reprezentacije: otkrivanje crte, oblika i boje (3 – 5 godina)</i>	9
3.3.	<i>Faza pokušaja postizanja namjerne sličnosti predmeta i crteža (4 – 6 godina)</i>	10
3.4.	<i>Faza nastanka jednostavnih slika (5 – 7 godina).....</i>	11
4.	POTICANJE RAZVOJA LIKOVNE SPOSOBNOSTI.....	13
5.	UVJETI ZA RAZVOJ LIKOVNIH SPOSOBNOSTI	14
5.1.	<i>Utjecaj emocionalnog ozračja na dijete</i>	14
6.	ULOGA ODGOJITELJA U LIKOVNIM AKTIVNOSTIMA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI.....	16
7.	CRTEŽ	16
7.1.	<i>Crtež kao komunikacijsko sredstvo</i>	16
7.2.	<i>Crtež kao terapijsko sredstvo</i>	17
7.3.	<i>Crtež kao potpora dječjem razvoju</i>	17
8.	PRAKTIČNI DIO NA TEMU FRIDA KAHLO	18
8.1.	<i>Crtanje olovkom i bojicama</i>	19
8.2.	<i>Crtanje tušem</i>	21
8.3.	<i>Izrada lica od gline</i>	24
8.4.	<i>Bojanje lica temperom</i>	29
8.5.	<i>Izrada 3D Frida Kahlo.....</i>	36
8.6.	<i>Lik Fride od kartona i tempere</i>	39
9.	ZAKLJUČAK	44

1. UVOD

Od rođenja djeca istražuju svoju okolinu. Već u 1. i 2. godini odrastanja prelaze u fazu motoričkih sposobnosti. Puzanje, okretanje, hodanje, padanje, trčanje pa i samo skakanje. Uz to, baratanje raznim predmetima udaranje, bacanje, hvatanje. Obrazovanje djece i suvremeni odgoj današnjice navelike se razlikuje od onog od prije 20-ak godina. Današnje doba nosi razne, preglednije stvari koje u konačnici mogu značajno utjecati na razvoj djeteta. Sagledava koje su njihove potrebe te na koji način ih možemo usmjeriti i unaprijediti da budu bolji sigurniji u sebe te da u konačnici istražuju što osjećaju. Djeca imaju veliku moć pamćenja, zapažanja, upijanja, okoline koja ga okružuje. Zato su istraživačko - spoznajne aktivnosti najizraženije i najbitnije za djecu u njima se oslobodi svaka misao (Šimrak, 2018). Djeca u aktivnostima kreiraju maštu, razvijaju samostalnost, snalažljivost, otkrivaju ljepotu stvaralaštva te samostalnog izražavanja. Uloga odgojitelja kao motivatora i poticajnog stvaraoca je ključna. Razlog zašto sam se odlučila pisati baš ovu temu je potraživanje i istraživanje koliko dječja mašta može biti kreativna, realna i duboka. Osim toga poticanje mašte i kreativnosti bitno je za cjelovit razvoj djeteta te za njegov budući interes.

Cilj ovog završnog rada je upoznati se sa radovima djece te probati dokučiti na koje sve razine likovnost, mašta i kreativnost utječu na djecu i kako mi kao odgojitelji možemo utjecati da djeca što bolje izraze svoju kreativnost i likovnost.

2. KREATIVNOST

2.1. Pojam kreativnosti

Riječ kreativnost označuje nešto novo i inovativno, originalno, nešto naše, neuobičajeno, zanimljivo. Porijeklom dolazi od riječi creates, iz latinskog jezika. Može biti i stvaranje novog, a već nama poznatog ili djelomično novo. Postojeći predmet sa novim karakterom ili karakteristikama. Nešto kreativno što još nitko nikada nije oblikovao. Gledanje ili izvođenje nečega na sasvim novi način od nečega što je netko drugi. Desna strana mozga je zadužena za kreativnost. U psihologiji se navodi da je zadužena za osjećaje, simbole, fantaziju. Iako je bitna u kreativnosti često se spominje i u arhitekturi i dizajnu, obrazovanju. Osobno smatram da je kreativnost osobina s kojom se svi rađamo samo ju je potrebno razviti i prepoznati. Jako je važna grana razvoja i bez nje znanost i obrazovanje teško mogu biti izvedive (Slunjski, 2013). Kreativnost promatramo kroz: kreativno okruženje okružiti se ljudima koji slično razmišljaju ili ih zanima što imamo za ponuditi, kreativni proces, kreativno postignuće te kreativna osoba. Nekada se pitam da li sam kreativna osoba. Koliko toga još imam za ponuditi? Da li su neki poznati ljudi kroz povijest bili kreativni, kao na primjer Albert Einstein, Pablo Picasso... Kreativnost kao društveni odgovor svatko nekako drugačije percipira u svojim očima kreativnost, (Slunjski, 2013).

Slika 1. Pregled dječjeg uradka ribe

Slika 2. Pregled dječjeg uradka ribe

Prenešeno: <https://evarazdin.hr/nasim-krajem/djecji-vrtic-djecji-svijet-iz-varazdina-osvojio-nagradu-za-naj-rad-pomorja-386165/>

2.2. Vrste kreativnosti

Taylor (1960.) kreativnost smatra različitom i razlikuje umjetničku od znanstvene. Ekspresivna kreativnost prva je razina spontano izražavanje karakterizira ovu razinu, a originalnost kao vještinu smatra nebitnom. Produkt kreativnosti drugi je produkt gdje se ograničava i kontrolira sloboda iskušavanja, izražavanja. Inventivna kreativnost karakteristična po svojoj fleksibilnosti nesebičnom odnosu dijelova koji su bili nepovezani ili razdvojeni, a najviša forma kreativnost emergentna tj. pretpostavke najapstraktnijih ili najosnovnijem nivou. Maslow (1959.) opisuje spontanu kreativnost vezanu uz igru pod nazivom primarna koja se razlikuje od sekundarne disciplina i kontrola aktivnosti pod utjecajem okoline. U mnoštvu ideja generalizira se ona koje je relativna za rješavanje problema. Lowenfeld (1959.) je zaključio proučavanjem maštovitost kod djece da kreativnost nije uvijek instinktivna već vrijede navedeni i izlazni poticaji, način kako pojedinac organizira i prima vanjske i unutarnje poticaje te ih izrazi (Škrbina 2013). Prema (Slunjski 2013) kreativnost promatramo kroz četiri „k“:

1. Kreativna osoba stvar društvenog odgovora također u veliko određuje tko i što bi mogli nacrtati ili kako. Pitamo se da li smo dovoljno kreativni. Taj problem možemo riješiti na način da upotrijebimo test kreativnosti. Osoba koja se nikad ne podvrgne testu kreativnosti može naći način i uživati u svojoj okolini.
2. Kreativni proces kad se ophodimo na produktivan način. Priprema, inkubacija razmišljanje o problem, ali nema vidljive reakcije, samo predosjećaj, rješenje.
3. Kad razmišljamo o kreativnosti pokušavamo dokučiti u čemu smo mi kreativni. Produkt neke pjesme, ideje, slike, više ili manje upotrebljiv.
4. Okolina uvelike utječe na naš produkt, određuje hoćemo li se ili nećemo kreativno izražavati. Različiti materijali, sloboda, povjerenje i otvorenost osnažuje pojedinca (Slunjski, 2013).

Slika 3.

Slika 4.

Preuzeto: <https://evarazdin.hr/nasim-krajem/djecji-vrtic-djecji-svijet-iz-varazdina-osvojio-nagradu-za-naj-rad-pomorja-386165/>

2.3. *Utjecaj okoline na razvoj kreativnosti*

Utjecaj okoline i okruženje doprinose boljem ili lošijem izražavanju djeteta. Socijalna razina najviše se pokazala ključna kod kreativnosti te kulturalna različitost, financijska podrška. Ispitivanja su došla do spoznaje da djeca koja dolaze sa sela puno bolje riješila test nego djeca iz grada. Okolina ima i negativni utjecaj na pojedinca. Može otežati razvoj, nekog neobičnog mišljenja. Djeca se u svakoj situaciji mogu kreativno izraziti samo ako im se omogući da budu to što jesu. Djeca interpretiraju svoj kontakt s okolinom pri čemu njihov poriv iznutra stvara radoznalost, interes. Upravo taj unutrašnji poriv je osnovni uvjet djetetovog kreativnog izražavanja. Djetetov unutrašnji poriv za radoznalost i istraživanje su prirodni (Škrbina, 2013).

Izbor materijala, bogatstvo prostora te pozitivna okolina potiču djecu na razumijevanje i eksperimentiranje. Stalni materijali dostupnost, bogatstvo te obogaćivanje redovito, mogućnost različitih materijala može omogućiti dostupan izbor djeci (Slunjski, 2008.) Jedan od glavnih faktora, nakon roditelja, u odgoju djece ima odgojitelj. Odnos djeteta i odgojitelja roditelji obogaćuju dobrim odnosima između te dvije spona. Odgajatelji su među brojnim djelatnicima i stručnjacima u vrtiću. Njihov prioritet i posao je brinuti se o djetetu te ga odgajati i školovati uz pomoć roditelja. Ovo može biti vrlo zahtjevna i odgovorna uloga. Stevanović (2003) tvrdi da su odgajatelji marljivi i kreativni ljudi čija je zadaća stručni rad i odgoj djeteta od rođenja do osnovne škole. Vrtić također definira edukatora kao nekoga tko pruža razne aktivnosti i materijale. Njihov glavni zadatak je stimulirati i poticati dječju kreativnost, spontano izražavanje. Uredite dnevni boravak, komunicirajte s djecom, poštujujte njihove želje i potrebe. Uloga odgajatelja nije samo odgajati, nego biti organizator, koordinator, motivator. Odgojitelji su dijagnostičari, prevoditelji, istraživači, moderatori, partneri itd.

Slunjski (2003) je tako razradio podjelu na devet tipova obrazovanja i nastavnih metoda. Odgajatelji, vodeći računa o njihovoj osobnosti i osobnim stavovima prema djeci mogu biti: perfekcionista, pomagači. Odgojitelj treba biti ambiciozan, kreativan, inteligentan, principijelan, miroljubiv. Pedagog perfekcionista je uvijek u pravu, savjestan i nepogrešiv. Sve je vrlo uredno kritično. Komunikacija s djecom usmjerena je na otklanjanje dječjih pogrešaka i ispravljanje djece. Pomaganje odgajateljima da imaju blizak odnos s djecom i mogu se emocionalno povezati s njima komunicirati s fokus druženja s djecom je zadovoljiti djetetove potrebe, pomoći i zaštititi dijete. Ambiciozan pedagog mora biti uspješan, uporan i kompetitivan. Komunikacija s djetetom usmjerena je na postizanje rezultata i djetetova postignuća. Kreativni odgajatelji su originalni i maštoviti. Komunikacija s djecom usmjerena je na djetetovu jedinstvenost i kreativnost. Intelektualni edukatori su racionalni i dobro

informirani komunicirati s djecom. Osmišljen za poticanje dječjeg intelektualnog razvoja i obrazovanje djece. Odgajatelji su principijelni, savjesni i dosljedni usmjerena komunikacija s djecom o poštovanju normi i pravila. Odgojiteljica, disciplinirana, superiorna. Usmjerena komunikacija s djecom što se tiče statusnog autoriteta i dominacije nad djecom. Mirni odgajatelji su stabilni i uravnoteženi u komunikaciji s djecom. Dizajniran za poticanje smirenosti kod djece. Svaki odgajatelj ima drugačiji odnos i pristup djeci, što ih čini posebna i kreativna. Međutim, odgajatelji bi trebali proširiti svoje znanje i nastojati primjenjivati odgojne metode drugih odgajatelja, ali i roditelja, kako bi ono bilo što kvalitetnije djeca koja se školuju i odgajaju u svojoj odgojnoj skupini. Budući da odgajatelji provode puno vremena u predškoli za djecu je njihova uloga ključna u poticanju ili inhibiciji djetetove kreativnosti. Za poticanje dječje kreativnosti odgajatelji moraju biti svjesni njezine važnosti teret. Runco (1990) je istaknuo da teorija implicitne kreativnosti nastavnika, na temelju njihovog osobnog sustava vjerovanja, u koraci podučavanja i što očekuju od svoje djece. Izuzev i odgajatelji trebaju odrađivati posao u pozitivnom kreativnom okruženju. Prema nalazima, kreativni odgajatelj/učitelj opisan je kao osoba visoko motiviran, otvoren, fleksibilan i spreman za život. Uči, marljiv je, samouvjeren (Bramwell et al., 2011.), ali i brižan, zabavan, maštovit i prijateljski raspoložen (Hamza i Griffith, 2006). Odgojitelji stimulira djecu na samostalno tumačenje znanja, procesa i pojava, istraživanje nove informacije i povjerenje u dječje vještine i mogućnosti (Alencar, 2002; Runco, 2003). Oni potiču djecu da smišljaju neobične ideje i puštaju mašti da postane kreativna. Da, postepeno ih vode do jedinstvenih vizija i potiču ih da odu u drugu krajnost od neprestalnih i jednostavnih rješenja (Cvetković-Lay i Pečjak, 2004). Uloga ovakvog pristupa odražava se u tome imaju li učenici i učitelji način razmišljanja o rastu, čine li sve da potaknu učenje i razvoj svoje djece, ili nažalost, mnogi to i čine deklarativno tvrdeći da potiču razvoj dječjeg uma, čine upravo suprotno (Dweck, 2015).

Ljudi su svojim načinom razmišljanja o rastu više zabrinuti za sam proces, manje obraćaju pozornost na ishod procesa, pa će i sama kreativna aktivnost biti manja radna mjesta stvorena djelatnošću. Umjetnost i likovne aktivnosti utječu na cjelokupni razvoj djeteta i potiču ga u njegovoj kreativnosti. Koliko i kako će se djeca razvijati ovisi o odgajateljima. Sudjelovati u umjetničkim aktivnostima. Pedagozi s osobnim interesom za umjetnost. Umjetnost može uključivati više umjetničkih aktivnosti s djecom roditelji zainteresirani za glazbu potiču djecu da se uključe aktivnost.

Za neometano odvijanje umjetničkih aktivnosti (likovnih, glazbenih), odgajatelji moraju biti umjetnički kompetentni i razumjeti varljiva metoda podučavanja koja može potaknuti dječju znatiželju i utjecaj njihov cjelovit razvoj (Bačlija Sušić i Županić Benić, 2018). Ljudi

tradicionalno povezuju kreativnost s umjetnošću i likovnim aktivnostima. Da, ali može se poticati na svim područjima, a posebno u ranoj predškolskoj dobi.

Preuzeto: <https://hrcak.srce.hr/file/360104>

Slika 5. (lijevo): Eksperiment sa kupusom i umjetnim bojama (6,5god.)

Slika 6. (desno): Laboratorij vađenje krvi (7 god.)

Slika 7: Uzorci krvi i urina (6,5god.)

Slika 8: Molekule" (6,5god.)

Slika 9: Igra u krugu s odgojiteljem (6,5-7god.)

3. RAZVOJ LIKOVNIH SPOSOBNOSTI

Umjetničke vještine iskaza može se pratiti prema Piagetovim fazama kognitivnog razvoja sa slike i slučajno stečeno senzomotorno zadovoljstvo u pokretima pisanja prezentacija predmeta u okruženju do očekivane prezentacije predmeta. Razvoj djetetovih umjetničkih sposobnosti prati razvoj djetetovih kognitivnih, motoričkih i proceduralnih vještina umjetničkih materijala. Zanimanje za ručne aktivnosti pokazalo je kod djece u dobi od 1,5 do 3 god ostavljajući tragove na papiru. Dok su djeca u dobi od 3 do 5 god pokušavala istražiti boje i oblike te ih identificirati s materijalima u okolini. Djeca od 4 do 6 godina prikazala su stvarnost kroz opuštenost i imaginaciju. Studija je pokazala da djeca tijekom godina crtaju sve više simbola kako bi se postigla objektivnu sličnost s predmetima.

3.1. *Faza šatanja : uživanje u pokretu (1,5 godina do 3 godine)*

U ranim fazama likovnog izražavanja tjelesna mišićna aktivnost vodi do šaranja kružeće linije same po sebi linije kvadrata, trokuta. Neprekidnim vježbanjem i konstantnim kruženjem

djeca u nekom periodu mogu stati i napraviti pravilan krug, oblik lica. Kasnije uz te oblike može se razvijati i mašta i sve pretvorit u priču. Za dijete je važno da od početka jaslica do kraja ima uvijek dostupnu i napravljenu mapu sa slikama, crtežima kako bi što bolje dokumentirali napredak od početne faze do kraja pohađanja u vrtiću. Dječji crtež je potpuno nasumičan i neprepoznatljiv - dijete ne crta namjerno, već daje smisao crtežu za crtežom - proces crtanja je važniji od proizvoda bitno je ono što proizlazi iz crteža.

Slika 10.

3.2. *Faza slučajne reprezentacije: otkrivanje crte, oblika i boje (3 – 5 godina)*

Faza simboličnog crtanja - od tri do pet godina - postoji namjera da se nešto nacrtat - ideja koja pokreće proces crtanja. Crtež čovjeka u kojem krug predstavlja glavu i linije koje čine ruke i noge. Vrlo često ne postoji razlike između likovnog rada ljudi i životinja. U te tri godine razvija se dječji crtež čovjeka: polako se razlikuju dijelovi tijela, silueta dobiva trbuh, prste, kosu, sve je više detalja. Oko 4. godine određuje se spol crtanog lika: crta se odjeća, šminka, nakit. Ono što je dijete nacrtalo puno je važnije od samog procesa crtanja - najvažniji je u prvom planu crteža, dok su drugi, manje važni, sa strane crteža ili ih uopće nema (nema poznatog crteža nekih likova, iako je dijete svjesno njihovog postojanja, npr. mlađi brat ili mlađa sestra). Crtež je prigodan dobi – nema realizma u bakropisima, u bojama; nacrtana je i obojana tako da se djetetu u tom trenutku čini “lijepom”, (Belamarić, 1987).

Slika 11: Crtež "Moje omiljene boje" (3,5god).

3.3. *Faza pokušaja postizanja namjerne sličnosti predmeta i crteža (4 – 6 godina)*

Pojava složenijih predmeta ili zadataka, privlačenje pažnje na neki detalj ili zanimljivi dio. Dijelovi tijela postaju jasniji i izražajni. Glava je veća od tijela. Dijete pokušava prenijeti sve npr. ako crta iz neke priče. Uočljiva je razlika između ljudi i životinja. Postaje jasni i spol, ako je baka ima drugačiju kosu od djeda kraća kosa i dulja. Odjeća je izraženija. Kada im je neki dio tijela bitan tada počinje crtanje predimenzionalno te se povećavaju ruke, usne, uho jedno itd (Belamarić, 1987).

Slika 12: Crtež " Cvijeće" (4 god).

3.4. *Faza nastanka jednostavnih slika (5 – 7 godina)*

Četvrta faza - faza realizma - od 5 do 7 godina. Na početku školske godine dolazi do mentalnog skoka u refleksiji značenja. Crtež postaje realniji, ali djeca još nisu obučena. Crtež je bogat detaljima, ne postoji vremenska vizija i faza realizma počinje fazom intelektualnog realizma, kada dijete može naslikati mnogo toga (nacrtati kuću, nacrtati sve sobe, namještaj, čak i ako se ne vidi izvana; noge skupljene...). Darovita i prosječna djeca prolaze kroz iste faze razvoja crtanja, samo što darovita djeca kroz te faze, (Belamarić, 1987).

Slika 13: Crtež "Moja mama" (6god.)

Slika 14: Crtež "Moj djed" (7god.)

4. POTICANJE RAZVOJA LIKOVNE SPOSOBNOSTI

U ranom djetinjstvu djeca promatraju sa znatiželjom okolinu koja ih okružuje. Crtaju, glume slikaju, izmišljaju svoje priče, stvaraju igre, usavršavaju i razvijaju kreativnu sposobnost stvaralaštva. Intenzitet i opis poticaja koja djeca posjeduju ovisi o broju čimbenika koje utječu na to. Unutarnji poticaj u djecu interes, radoznalost najosnovniji su uvjeti za kreativno izražavanje. Što je više dijete zainteresiranije to više osjećaja pobuđuje za kreativnosti, likovnosti te sposobnije reagira. Odgoj i obrazovanje u suvremene teorije odgoja rane i predškolske dobi sve više potiče dostupnost raznolikih materijala, potencijalna sredina ima važnu ulogu u kompletu ka ostvarivanju interakcije sa drugom djecom i odgojiteljem te drugom odraslom okruženju, te ga okolina motivira da samostalno izražava vlastiti potencijal. Interaktivan odgoj i dječja igra te način na koji su povezani, poticaj su da dijete stvara. Razvijanje fine motorike, maštu, estetski senzibilitet, vizualnu memoriju, eksperimentiranje, istraživanje.

Šimrak (2011) kontinuirano, znanstveno istraživanje dokazuje da bavljenje likovnim aktivnostima dovodi do poboljšavanja raznih aspekta. Usredotočenost, mašta, opuštenost, eksperimentiranje, divergentno mišljenje, nove spoznaje, kreativnost. Kako nam likovnost pruža puno mogućnosti u puno aspekata, uvođenje likovnosti u djetetov život izrazito je bitno. Utječe na djetetovo pamćenje, maštu, pažnju. Motivirajući odgojitelj omogućuje dostupnost, dopušta slobodu kreativnosti, mašte, spontani interes, preusmjeravanje aktivnosti po djetetovim željama, raznovrsnost. Samo pozitivan, smiren i kompletiran stav te stvaranje dobrog i ugodnog ozračja može doprinijeti rezultatu i stvaranje u punom potencijalu.

Lešin i suradnice (2022). Objašnjavaju kako likovnost obuhvaća sva područja, omogućuje djetetu ne samo crtanje nego i građenje, modeliranje. Sve se više poštuje sloboda i biranje samog djeteta u prvom planu oslobođenje, ne sputavanjem i ne nametanjem svoga stava ili želja ne dovršavanjem dječjih radova od strane starije osobe. Najviši cilj je da se djetetu pomogne da se snađe u svijetu nakon vrtića, da ga podržavamo, potičemo i hrabrimo kada nisu sigurni što napraviti. Dobivanje sigurnosti i samopouzdanja kreće od dječjeg interesa. Nakon nacrtanog rada bilo bi dobro porazgovarati s djetetom što je nacrtalo, kako mu se sviđa, da li je to plod njegove mašte, poticati djecu da odlaze na razne izložbe, kao vrtić prijaviti se za izložbu dječjih radova, dati djetetu neku potvrdu da radi dobro svoj posao.

Himelrajh (1959) piše kako odgojitelji omogućuju djeci da istražuju okolinu svim osjetilima, razvijajući vizualnu percepciju, kreativno mišljenje i druge likovne sposobnosti. Upoznaje ih s određenim umjetničkim metodama i osvještava njihove izražajne mogućnosti, individualno

proučavanje i poigravanje, iznalaženje novih postupaka, korištenje budućih sadržaja i sredstava (Novaković, 2015). On je interdisciplinarni stručnjak širokog kulturnog podrijetla, otvoren za novosti, kreativan, razumije kako povezati pojave, razumije odrastanje i život djece, teži društvenoj prosudbi, mora imati stručna i sustavna znanja. Stručno usavršavanje umjetničkih pedagoga podrazumijeva proširivanje i produbljivanje znanja i kompetencija u umjetnosti, te daljnji razvitak relativnih, strukovnih i vlastitih vještina kompetencija potrebnih za umjetničko obrazovanje. Učinkovita provedba umjetničkog odgoja. Odgajatelj se prije svega mora posvetiti kreativnosti pojedinca, jer na taj način stječe i razumije potrebne vještine i metode za njezino poticanje (Diamond, 2002).

5. UVJETI ZA RAZVOJ LIKOVNIH SPOSOBNOSTI

Kvalitetno socio emocionalno raspoloženje, razgovor nakon produkta i dostupnost materijala najbolje tri kombinacije za uspjeh. Sva djeca tijekom boravka u vrtiću pokušavaju već svoje izgrađeno iskustvo nadograditi s novim iz ozračja. Uz pomoć iskustva, novih elemenata, znanja, često protumače nova znanja. Sva djeca tijekom boravka u vrtiću pokušavaju već svoje izgrađeno iskustvo nadograditi s novim iz ozračja. Uz pomoć iskustva, novih elemenata, znanja, često protumače nova znanja na neki svoj način koji im odgovara i pokušavaju to uklopiti sa starim znanjem. Često propitkuju ono što i znaju da bi im se ponovno ispričalo pa sa novim znanjem pokušavaju povezati (Slunjski, 2008).

5.1. Utjecaj emocionalnog ozračja na dijete

Emocionalna bliskost, prihvaćanje, njegovanje odnosa, povezivanje s odgojiteljem toplina i želja za dolaskom i radom. Nenametljivost refleksivnog praktičara stvaranje i aktivno u njemu sudjelovanje samo onda kada treba i kada je djetetu potrebna pomoć. Osnovne smjernice suvremeni pristup. Blago poticanje na naslikano, usmjeravanje na detalje u koliko dijete ne zna gdje dalje krenuti, poticanje i hrabrenje. Odgojitelj istražuje prije svakog svog dana unaprijed, promišlja i razmišlja kako pomoći djetetu te ga aktivno uključiti u rad. Poštivanje djetetovih granica, želje za radom. Sve teče i spontano se događa ništa se ne forsira te dijete radi kako želi i koliko želi. Potiče se rad individualizirano sa svakim djetetom. Zadovoljna djeca cilj je svakog odgojitelja te pomoć u razvoju i usmjeravanju u aktivnostima koje ih zanimaju. Istraživanje,

omogućavanje i zbrinjavanje želja djeteta. Najvažnije je pristupačnost i osjećaj sigurnosti koji odgojitelj pruža prilikom izrade nekog zadatka te tijekom ulaska u radnu sobu, smirena atmosfera u grupi (Balić, 2018).

- Poštivanje djetetove usredotočenosti i peristencije

Najveći čimbenik poštivanje djetetovih potreba za aktivnosti i rada onog što ga veseli. Djeca najviše vole u aktivnostima crtati treba samo pratiti njihov interes i dati im slobodu. Poštovanje i ne prekidanje djeteta u radu te strpljivo čekati da završi svoj rad (Starč i sur., 2004).

- Dostupnost likovnog materijala

Razgovor s djecom o njihovim likovnim radovima. Dječji radovi su jako važni. Znatno nam je bitno da budu viđeni da ih djeca zajedno sa roditeljima vide. Izloženi na panoima i vise u hodnicima i sobama, kao i u dječjim mapama. Da bi se to sve moglo ostvariti dostupnost materijala nam je izuzetno važna od osnovnih sredstava (olovke, flomasteri, kistovi, tempere, bojice, vodene bojice), sve do nekih kompleksnijih tehnika (Starč i sur., 2004).

- Razgovor o djetetovom likovnom produktu

Odgojiteljem razgovorom, pitanjima i poticanjem treba doći do odgovora kod djeteta vezano uz crtež što se skriva iza crteža. Ne nagovaranjem ili napola odgovaranjem umjesto djeteta. Dijete s lakoćom dolazi do iznošenja svojim misli i osjećaja prenoseći ih na papir te prepričavanjem događaja ili tumačenjem crteža. Nekad je to zbilja, a nekada mašta. Likovnim crtežima potičemo djetetovo izražavanje te budimo razne emocije. Uglavnom likovnost nam pomaže da se bolje osjećamo i izbacimo sve negativno iz sebe. Dobivanje neovisnosti i samopouzdanje, mogućnost pokazivanja svog uratka, te dobivanje pozitivne slike samom sebi. Razvoj kritičnosti uviđanjem što im se ne sviđa u crtežu, a što sviđa, što svaki detalj znači na crtežu (Balić, Bakotić, 2021).

6. ULOGA ODGOJITELJA U LIKOVNIM AKTIVNOSTIMA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Analizirajući, promatranjem likovnih dječjih dijela. Uz puno razgovora objašnjavanja odgovaranja na sva pitanja koja ih zanimaju potičemo razvitak mašte i razmišljanja, Učimo ih kako razgovarati s drugima, sačekati te slušajući pokušat dokučiti uz pomoć mašte i slika u glavi o čemu netko razgovara s nama. Odgojitelj je taj koji ima ulogu koja je bitna u poticanju djece, komunikaciji, uspoređivanju, zamišljanju, objašnjavanju, grupiranju, zaključku. Petrač (2015). Ferruci tvrdi u komunikacija s djecom treba doći do stanja gole svijesti. To bi značilo da odgojitelj pušta dijete samostalno da donosi odluke tijekom likovnog sadržaja bez puno pitanja i predrasuda. Djeca cijene kada su nam važni i kada smo jednaki u svemu te se spustimo u visini njih, njihovog razmišljanja te potvrđujemo to što govore. Partnerski odnos između svakog djeteta i odgojitelja. Samostalnost u likovnim aktivnostima kao i u svim drugim promatranje i proučavanje aktivnosti jako je važno kod odgojitelja kao umijeće. Ne uplitanja i dodatna ispitivanja. Uz pomoć samostalnosti možemo bolje razumjeti djecu te ono što rade. Djeca trebaju odgojitelje oko sebe koji su puno razumijevanja i ne presude te spremni za pomoć onda kada treba, Slunjski (2008). Gotovo sve što djeca vide u okruženju njima predstavlja sredstvo motivacije za kreativnosti ili istraživanje. Razgovor, skupljanje predmeta, puštanje glazbe uz slikanje, omogućit djetetu da raspolaže svim osjetilima te i na taj način potiču kreativnost izražavanje, umjetnički predmeti i slike. Uključivanje odgojitelja zajedno u aktivnost može biti korisno i za odgojitelja i dijete. Djeca će biti sretna što će moć raditi bas sa svojim odgojiteljem u grupi (Hansen, Kufmann, Welsh, 2004).

7. CRTEŽ

Crtež je najprirodnije i osnovno sredstvo komunikacije i izražavanja. Najlakše iskazivanje osjećaja, sjećanja na nešto nam drago ili ružno što nam se dogodilo, mašta. Što su djeca mlađa to im je crtanje privlačnije, bliže prvo izražavanje na papiru. Dokumentira sebe od radnog djetinjstva (Himmelrajh, 1959).

7.1. *Crtež kao komunikacijsko sredstvo*

Dijete je cjelovito biće koje jednako zanima fizički, emocionalni i socijalni aspekt življenja. U likovnom radu obitelji trebamo primjetiti raznolikost tu likovnom izrazu likovnog rada koji se odvaja po karakteru i po zahtjevnosti izraza koje dijete upotrebljava. Dijete kroz likovni rad

obitelji nudi i ističe zadaće koje pojedini članovi koriste, ali određuje i svoju poziciju u obitelji. Likovni jezik najstariji prije govornog jezika. Izražavati sebe kao pojedinca nije lako, misli i osjećaje nije lako prenijeti na papir. Djeca crtajući reagiraju spontano, otkrivaju skrivene elemente. Crtanjem djeca mogu iskazati puno više nego govorom. Djeca iste dobi drugačije se likovno iskazuju, bez predrasude da čine nešto krivo. Rado prate postavke kreativnosti, maštaju i na taj način izlaze iz okvira, ne postoji nemoguće, te je bitni ne odustajati. Odgajatelji nikada ne bi smio biti u okviru granica nego izaći iz njih i dati primjer i priliku djeci da razmišljaju izvan okvira shvaćajući i podržavajući djecu i nastajanja njihova rada (Škrbina, 2013).

7.2. Crtež kao terapijsko sredstvo

Stručnjaci nerijetko dokazuju vlastitu učinkovitost i točnost u vlastitim analizama. Jedan od povoda tomu je zasigurno neprimjeren ili drugačija strategija prikupljanja crteža kod djece te razmjerno manji postotak preočavanja u spomenutoj teoriji. Zbog toga se, iako poveliko upotrebljava i u sklopu kongvitive psihologije, pretežno upotrebljava kontrola koju koriste kao pomoćna preventivna sredstva. Nije lako sa sigurnošću potvrditi da određeni predložak ili njihov segment dosita upućuje na dječju osobinu. Vrijede pravne norme pri tumačenju kada npr. namjera određenog člana obitelji djeteta na predlošku razmišlja o njegovoj nadmoćnosti (izgledno da dijete previše voli najveće naslikanog člana ili da je on najdominantniji u usporedbi prema ostalim ukućanima). Naime, ako dijete, recimo, crta velike životinjske i ljudske motive ili likove, to može ukazivati i na to da je dijete možda slabijeg vida ili ima problema s grafomotorikom, te mu je zato lakše crtati vrlo velike crteže ili likove te izostaviti određene manje segmente.

7.3. Crtež kao potpora dječjem razvoju

Crtež je najbolje sredstvo komunikacije i informacija koju možemo dobiti od djeteta. Emocionalna, kognitivna, motorička, funkcionalna informacija koju također možemo i razvijati i poticati. Kroz igru se najbolje prakticira razvojni i obrazovni te odgojni program. Crtež kroz igru kao slobodna aktivnosti. Spontano i slobodno na taj način se dijete igra oslobađa stresa smireno je. Crtanje započinje spontano te crtež ispada stvarnije i prirodnije, razvoj senzomotoričkih, razvoj percepcije, senzoričkih sposobnosti. Razvoj osnovnih funkcija, spoznaje, vizualne memorije, prostorna orijentacija i njezin razvoj, razvoj prstiju, šake i fine

motorike, okulomotorne, grafomotorne koordinacije. Pažnja, koncentracija, pohvala, samopoštovanje (Škrbina, 2013).

8. PRAKTIČNI DIO NA TEMU FRIDA KAHLO

Kahlo se rodila u Meksiko Cityju, točnije u kući La Casa Azul, u gradiću Coyoacan. Tijekom života navodila je da se rodila 1910. godine, pretpostavlja se zbog želje da se godina njezina rođenja poklapa s godinom kada je započela meksička revolucija ili godinom kada je rođen moderni Meksiko. Isto tako, njezino pravo njemačko ime je Frieda što u prijevodu znači mir, a iz nepoznatih razloga, 1935. godine, odlučila je izbaciti slovo "e" iz imena te postati Frida. Obitelj s očeve strane bila je njemačkog podrijetla, a od djeda je naslijedila talent za slikarstvo.

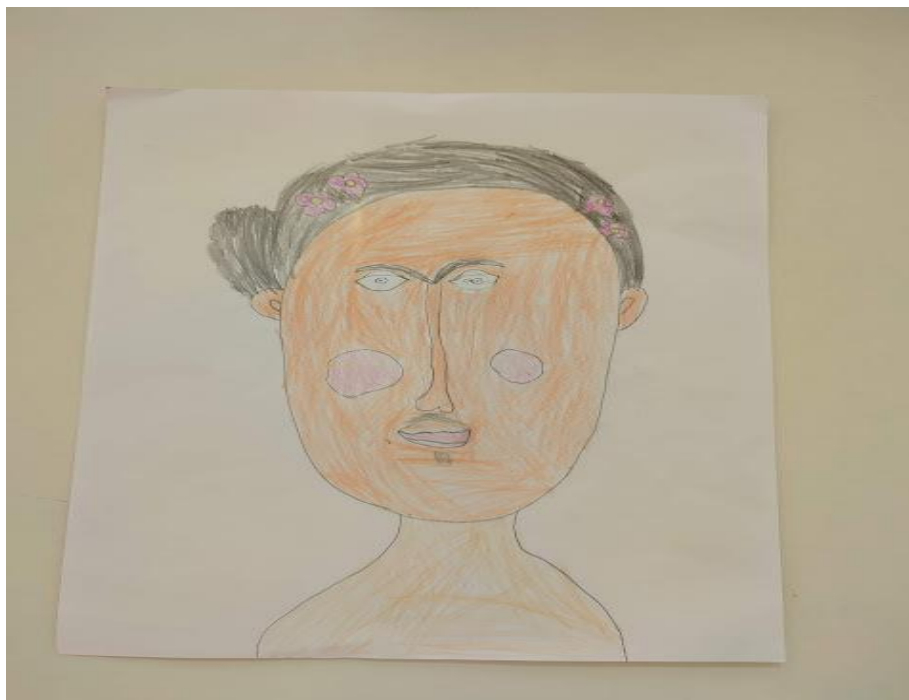
Slika 15.

Razvitak djetetove domišljatosti potječe se s postizanjem raznovrsnih slikovnih pokazatelja iz kojih djeca efektivno upravlja i oblikuje raznolike maštovitosti, tj. raznolikost iskustava. Također, djeci je dozvoljeno dostatno vrijeme za kreiranje vizije u preonalaženju poteškoća i učešće s maštovitim odgojiteljima. Dob predškolska period je nepredvidljive dječje inicijative u čemu započinje razvitak osjetilne početne mašte, počinje razvitak kreirane mašte stimuliranjem nastajanja senzoričkih predodžbi koji obuhvaća i osjećajni odgoj kao podršku razvitka uzajamnog povjerenja i kreirane maštovitosti (Čudina-Obradović, 1990).

Djeca su u vrtićkom prostoru ugledala slike Frida Kahlo od prijašnjih generacija pred školaraca. Djevojčice su željele znati nešto više vezano uz lik i djelo Frida i tako počinje naša tema praktičnog djela. Zainteresirane djece je bilo dosta te sam ih podijelila u par skupina i svaka skupina imala jeza obraditi jedan dio teme. Djeca crtaju lice i detalje sa slike. Nakon

crtanja olovkom blago ispunjavaju unutarnji dio lica bojicom. Pokušavaju svaki detalj dobro pogledati bojicama obojati, neke djevojčice traže sličnu nijansu roze.

8.1. *Crtanje olovkom i bojicama*

Slika 16.

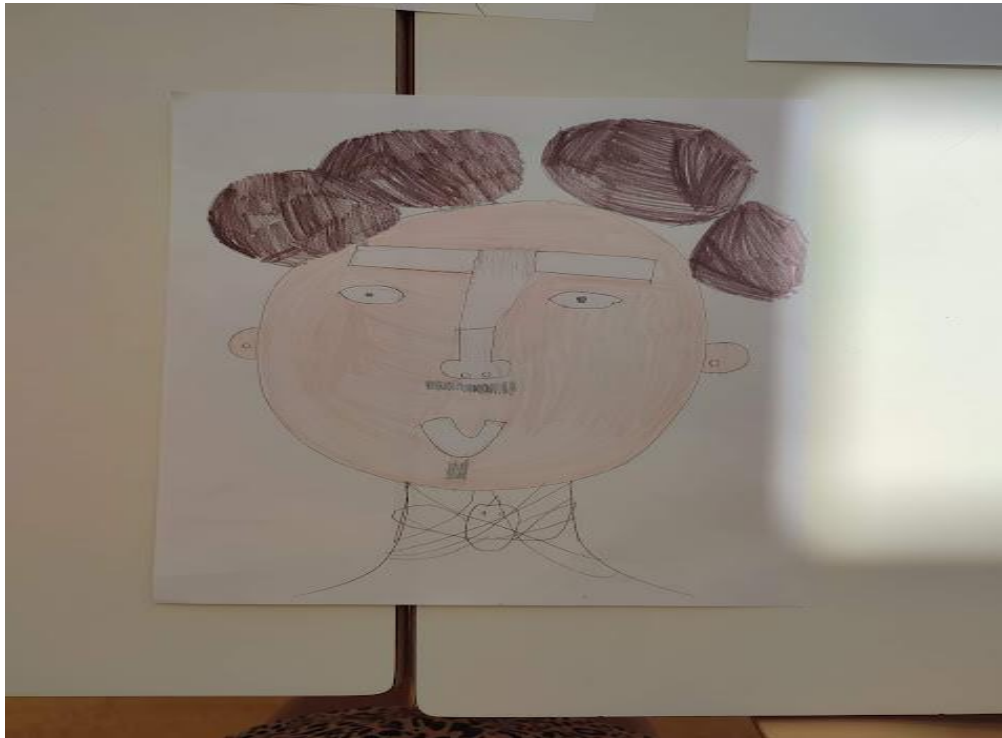
Slika 17.

Slika 18.

Slika 19.

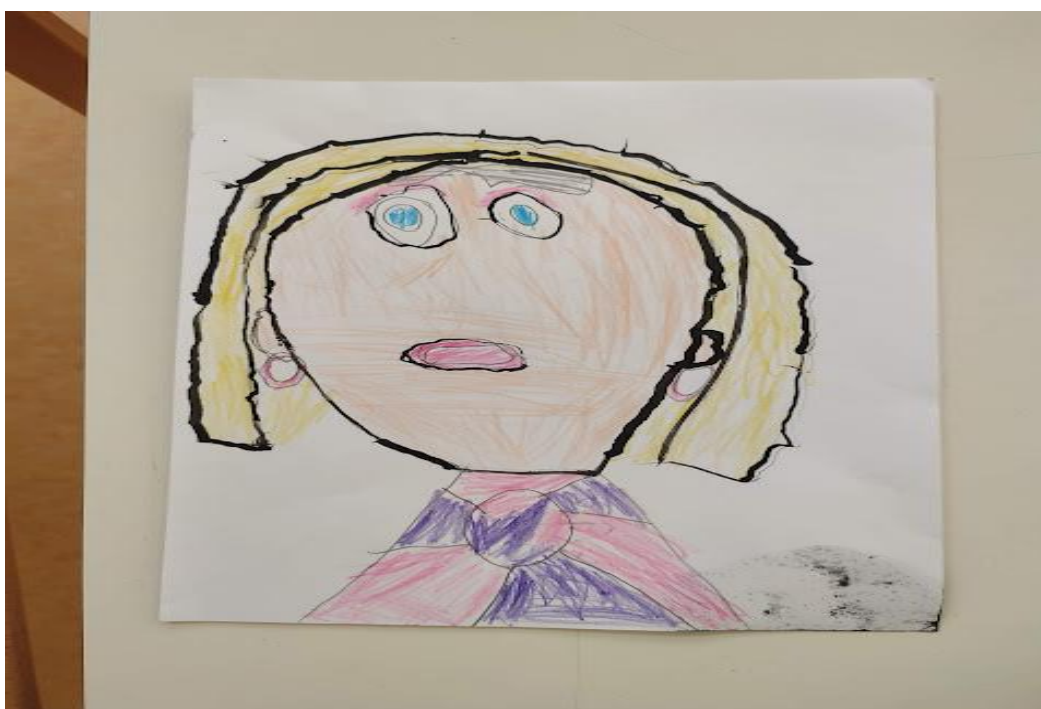
Slika 20.

8.2. Crtanje tušem

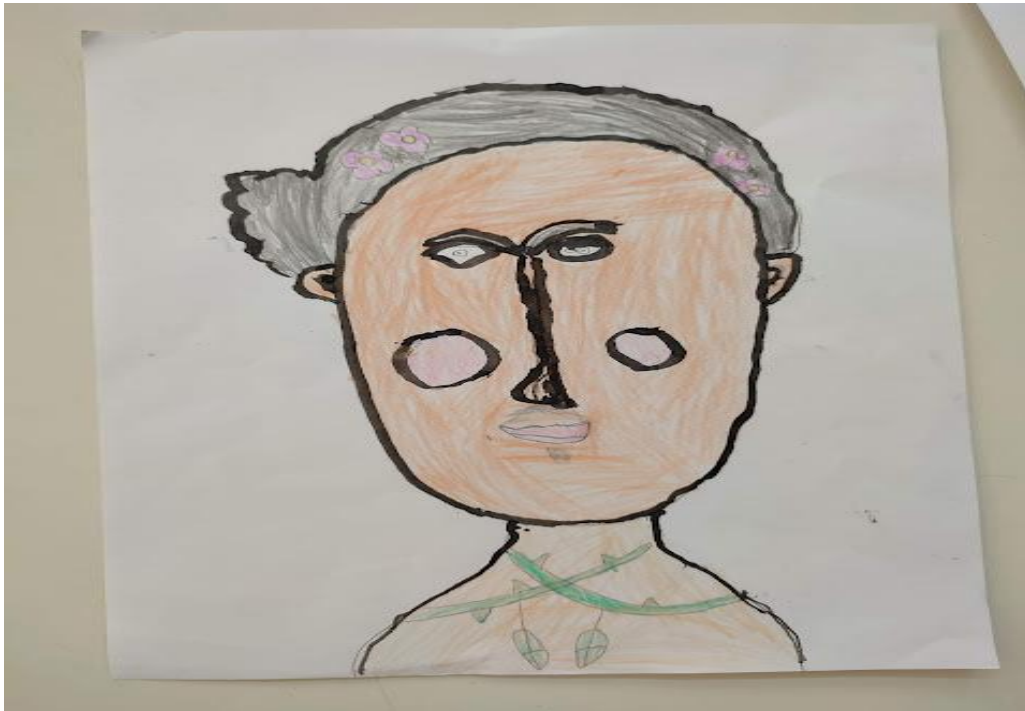
Preciznost, specifičan zvuk likovnom produktu. Jake crte lica, naglašavanje svega s crteža, koncentracija, mirna ruka, fina motorika. Nekolicina djece se željela okušati u radu s tušem. Izražavanjem i posebnim crtežima te u cijelosti dovršavanju uspjeli su 4 djece od 5 što je jako dobar rezultat. Prihvatanje rada te ozbiljnost dva dana u popodnevnim satima. Naša soba ima zasebno dvorište gdje su dvije klupe i stol djece su otišla za taj stol i osamila se kako bi u miru bez buke, naguravanja i ostalih mogućih nezgoda mogla napraviti radove.

Slika 21.

Slika 22.

Slika 23.

Slika 24.

8.3. *Izrada lica od gline*

U ovoj aktivnosti sudjeluju skoro sva djeca. Glina i manipuliranje njome u rukama izaziva želju za radom, smirenost, i znatiželju što se može napraviti. Ovaj dio djeca rade na kartonu kao podlogu na koju odlažu malu skulpturu lica. Prvo gnječe rukama, zatim valjaju valjkom te započinju nadograđivati lice raznim detaljima na kosi, vratu, licu. Izrađuju pletenicu na kosi te od raznih kalupa za kolače utiskuju kalup u glinu i stavljaju na kosu.

Slika 25.

Slika 26.

Slika 27.

Slika 28.

Slika 29.

Slika 30.

Slika 31.

Slika 32.

Slika 33.

Slika 34.

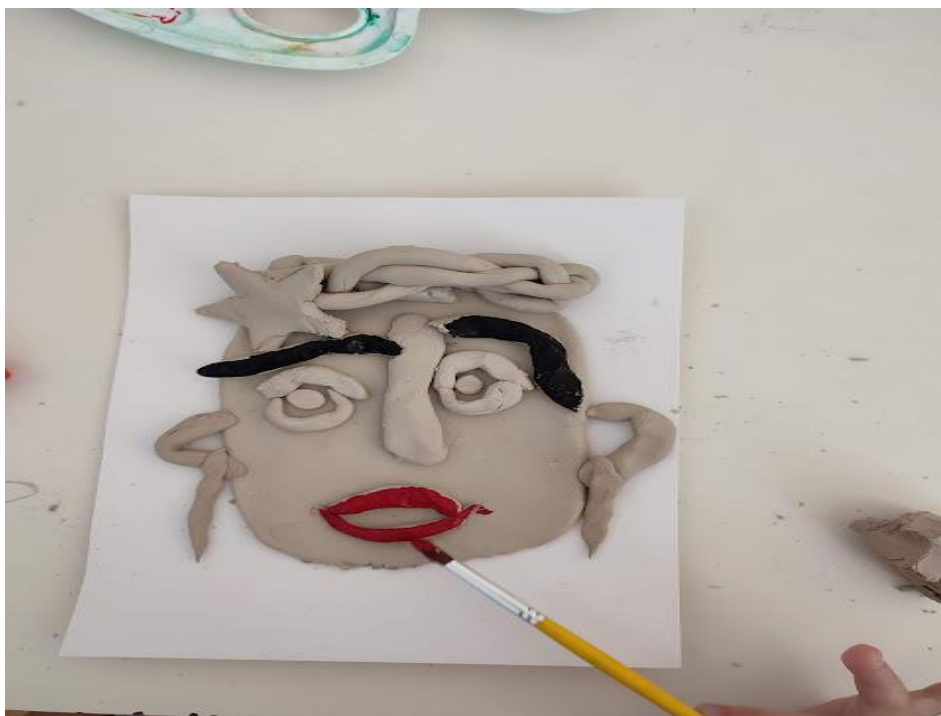
Slika 35.

8.4. Bojanje lica temperom

Dan nakon sušenja djeca uzbuđljivo odlaze do svojih skulptura, znatiželjni u iščekivanju. Uzimaju tempere, svoje pregače za bojanje, zauzmu dva stola te sve stoji spremno nakon doručka. Kada se sva djeca oko 9h skupe započinje rad u skupini. Djevojčica L.D ispriča sva događanja kod kuće te odlučuje da će uz plesačicu biti i slikarica. Dječak D.M ne sudjeluje u likovnim aktivnostima ovaj put jer mu se ne sviđa ovo što radimo i smatra da je to previše rozo i šareno. Djevojčica L.J Iz spektra autizma koju imamo u grupi zamoli da pustimo mirnu glazbu i s nestrpljenjem čeka da joj nađem njezinu skulpturu. Cijelo vrijeme dok traju ove aktivnosti ona u svakoj sudjeluje, trudi se i dosta je smirena. Paše joj grupni rad u tišini te kada svako dijete ima nešto za raditi a nitko ne hoda po sobi. Usmjerena je na lik i izgled Fride i njezin detalje. Stoga danas dolazi u grupu sa nakitom i pletenicom te šarenim obručom za kosu na glavi. Djeca temperom prate crte sa slike te pokušavaju što točnije napraviti svoju skulpturu. Skoncentrirano, pažljivo i polako uređuju temperom svaki detalj.

Slika 35.

Slika 36.

Slika 37.

Slika38.

Slika 39.

Slika 40.

Slika 41.

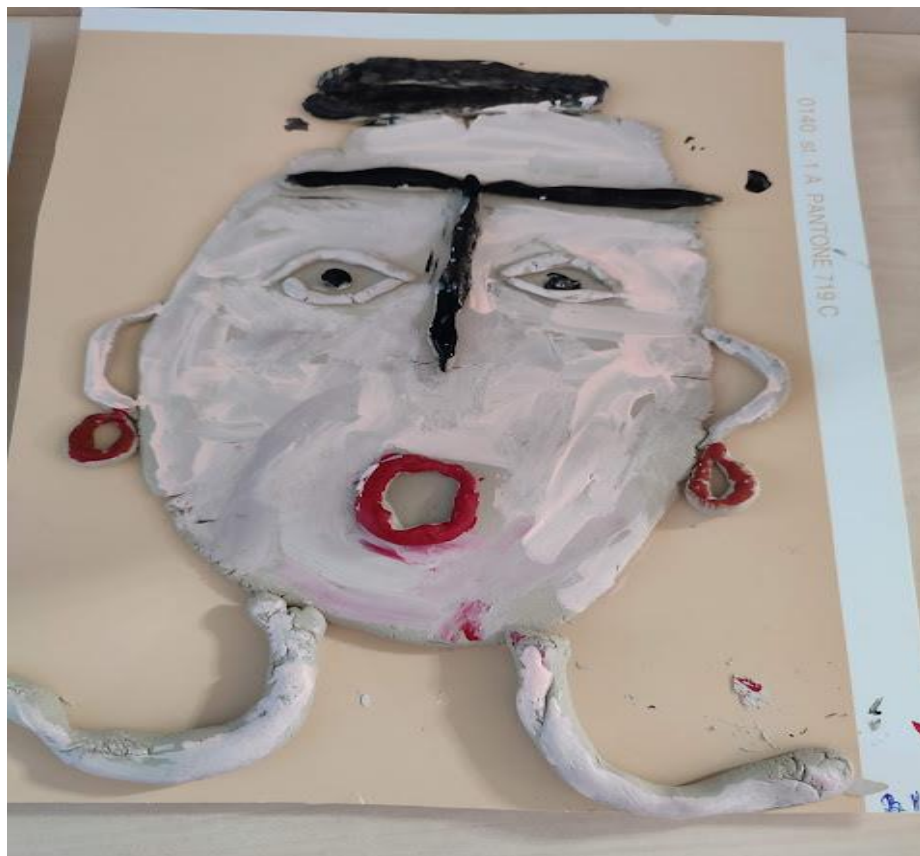
Slika 42.

Slika 43.

Slika 44.

Slika 45.

Slika 46.

8.5. *Izrada 3D Frida Kahlo*

Nekolicina djece se javlja za ovu aktivnost. Prvo škarama režu kutije od jajeta da bi dobili cvijeće po kosi, nakon toga lijepe po već nacrtanom liku, oboje temperom preko olovke te nježno prislone svaki cvijet posebno. Djevojčica M.M teta ja sam ti nekad imala takav obruč za kosu od cvijeća ne znam di je sada probat ću pitati mamu ako ona zna pa donesem sutra. T.M teta što je ona stvarno imala brkove? Teta, ali ti nemaš brkove kao ona, a zašto? Jednom je moj tata imao brkove bilo je baš smješno. Dječak D.Z pa jednom sam vidio da je neka žena na tržnici imala brkove i jednom u tramvaju. Moj tata ima brkove i to mi je u redu ali bilo bi mi čudno da mi mama ima brkove onda bi ona bila kao moj tata. Djeca komentiraju svaki detalj koji ima je neobičan na liku.

Slika 47.

Slika 48.

Slika 49.

Slika 50.

Slika 51.

8.6. *Lik Fride od kartona i tempere*

Napravili smo nekolicinu likova Fride od kartona i tempere, te samo ih izložili u predvorje vrtića. Napravili smo malu izložbu svih radova koje su djeca marljivo napravila. Neka su djeca donijela i od kuće svoje skulpture i napravila zanimljive likove. Djeca sa uzbuđenjem rade zadnji dio ovog malog projekta na temu Fride. Sretni i uzbuđeni dovršavaju zadnji dio za izložbu. Frida izrezana iz kartona, svaki detalj posebno izrezan, obojan temperom te stavljen na zidić i spreman za izložbu.

Slika 52.

Slika 53.

Slika 54.

Slika 55.

Slika 56.

Slika 57.

Slika 58.

Slika 59.

Mala izložba

Slika 60.

9. ZAKLJUČAK

U kreativnom razvoju djetinjstvo i obrazovanje djece imaju vrlo važnu ulogu jer su ugroženi. Utjecaj okoline na djecu i metode roditeljstva, ali i sami odgojitelji imaju pozitivan razvoj djeteta. Sloboda razvoja omogućuje djetetu da bude što manje potiskivano i inhibirano. Djeca svoje osjećaje i doživljaje izražavaju ne samo jezikom, već i umjetnošću. Likovnim izražavanjem možemo puno naučiti o djeci, ali to moramo učiniti kvalitetno. Poznavati faze umjetničkog razvoja i likovni jezik koji razumije razvoj. Djeca u svim fazama mogu zaviriti u dječji svijet promatrajući slike. Odgojitelji i roditelji, te djetetovo okruženje su ono što potiče ili sprječava djetetovu kreativnost. Pri izboru materijala važno je fokusirati se na one koji nisu ograničeni materijali nego oni koji oslobađaju dječju maštu. Obrazovni sustav treba osposobljavati djecu za suvremeni i budući život i zato je važno istaknuti izrazito bitnu ulogu kreativnosti u razvoju i napretku. Kreativnost odgajatelja glavni je preduvjet za odgoj kreativne djece. Dodatno obrazovanje i obuka odgojitelja u značajnoj mjeri utječu na domišljatost stručnih suradnika nudeći alternativu Kompetentno stvara kreativnost vezano uz raznolike strategije i zapazanja. Kada je riječ o dokumentiranju dječjeg rada, većina odgajatelja shvaća važnost dokumentiranja dječjeg rada, te kroz zajedničke izložbe dokumentiraju iskaze, razgovore i radove djece. Djeca rane i predškolske dobi upoznaju se s umjetnošću i počinju se služiti s njom od malih nogu. Jedna od sastavnih uloga odgajatelja je omogućiti im da stvorete okruženje u kojem se mogu umjetnički izražavati u različitim umjetničkim područjima. Osim toga, odgajatelji trebaju poticati djecu na izražavanje različitim likovnim elementima, način koji njima odgovara. Svako dijete se oblikuje kroz umjetničke elemente vlastitim tempom i načinom koriste jedinstvene mjere ne obazireći se ne strost ili rod djeteta djeteta likovne elemente oblikuju na vlastiti princip. Upoznat djece sa umjetnošću, pomoć pri izražavanju. Iz dječjih radova možemo puno toga primijetiti i uvidjeti, djeca u crtežima izražavaju svoje osjećaje a mi kao odgojitelji bi to trebali prepoznati. Dodatno se educirati kako bi mogli znat prepoznat što djeca u svojim radovima skrivaju a možda ne žele reći. Likovnost i crtanjem djeca se smiruju kao i uz glazbu koja ima pomaže zajedno da se opuste i uplove u svoje svijet mašte i to prenose na papir.

LITERATURA

- Balić Šimrak, A.; Bakotić, M. Dijete, cjelovitost, umjetnost, krug: svašta se može dogoditi u krugu. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga. 2018
- Balić Šimrak, A.; Bakotić, M. Istina o djetinjstvu. Zagreb. Golden marketing- Tehnička knjiga. 2021.
- Belamarić, D. Dijete i oblik: likovni jezik predškolske djece: knjiga za odgajatelje, roditelje, pedagoge, psihologe, psihijatre. Zagreb: Školska knjiga, 1987.
- Diamond, M., Hopson, J. Čarobno drveće uma: kako razviti inteligenciju, kreativnost i zdrave emocije vašeg djeteta od rođenja do adolescencije. Lekenik: Ostvarenje, 2002.
- Đuranović, M: Poticanje dječje kreativnosti u predškolskim ustanovama. UFZG. <https://hrcak.srce.hr/file/360104>
- Himelrajh, V. Rad na likovnom odgoju djece. Osijek. Pedagoški centar 1959.
- Kristen A. Hansen.,Roxane K. Kaufmann., Burk Walsh.K. Kurikulum za vrtić. Zagreb. Pučko otvoreno učilište Korak po korak. 2004.
- Lešin, G i suradnici Kreativni odgojitelji. Zagreb. Školska knjiga 2022.
- Novaković, S. 2015. Uloga odgojitelja u likovnim aktivnostima djece rane i predškolske dobi. Croatian Journal of Education : Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje, 17(Sp.Ed.1), 153-163. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/137685>
- Petrač, L. Dijete i likovno-umjetničko djelo: metodički pristupi likovno-umjetničkom djelu s djecom vrtićke i školske dobi. Zagreb: Alfa, 2015.
- Slunjski, E. Kako djetetu pomoći da... bude kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti: priručnik za roditelje, odgajatelje i učitelje Zagreb. Element, 2013.
- Slunjski, E. Dječji vrtić zajednica koja uč. Zagreb. Spektar media, 2008.
- Starc i sur . Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi. Zagreb. Golden marketing – Tehnička knjiga 2004.
- Škrbina, D. Art terapija i kreativnost: multidimenzionalni pristup u odgoju, obrazovanju, dijagnostici i terapiji. Zagreb: Veble commerce, 2013.